

УДК 378.14-057.875

Златів Л. М.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ КРЕДИТНО-ТРАНСФЕРНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

У статті науково обґрунтовано методичні рекомендації для викладачів-словесників із проблем змісту і технології організації самостійної роботи студентів-філологів на заняттях із мови в умовах кредитно-трансферної системи навчання (на матеріалі дисципліни “Лінгвістичний аналіз тексту”).

Ключові слова: самостійна робота студентів-філологів, кредитно-трансферна система навчання, портфоліо дисципліни.

В статье научно обоснованы методические рекомендации для преподавателей-филологов по вопросам содержания и технологии организации самостоятельной работы студентов-филологов на занятиях по языку в условиях кредитно-трансферной системы обучения (на материале дисциплины “Лингвистический анализ текста”).

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов-филологов, кредитно-трансферная система обучения, портфоліо дисципліни.

The article presents methodological reference for language teachers that highlight the issue of content and technology of philology students' individual work organization in language classes in terms of credit transfer system (applied to the course “Text linguistic analysis”).

Key words: philology students' individual work, credit transfer system, a discipline portfolio.

Виконання завдань, що поставили перед вищою школою в умовах входження України до Болонського процесу, вимагають пошуку шляхів удосконалення навчально-виховної діяльності, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Разом з тим самим життям доведено, що тільки ті знання, до яких студент прийшов самостійно, завдяки власному досвіду, думкам та діям, стануть справжнім його здобутком. Саме тому вища школа послідовно переходить від передавання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи.

Студент, не підготовлений до самостійного здобуття нових знань, не зможе розвинути в собі ці якості у процесі роботи вчителем у школі. Саме тому вищі педагогічні заклади освіти покликані забезпечити не тільки високий рівень професійних знань і вмінь студентів, оволодіння ними активними методами педагогічного впливу, але й сформувати творчу особистість спеціаліста, здатного до самовдосконалення і самоосвіти, а також розвитку цих якостей у своїх майбутніх учнів.

Проблема організації самостійної роботи студентів посіла провідне місце у дослідженнях багатьох педагогів (А. М. Алексюка, С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, В. П. Беспалька, В. А. Козакова, О. Г. Мороза, П. І. Підкасистого, М. М. Солдатенка, М. М. Фіцули), психологів (А. В. Петровського, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва, К. К. Платонова, С. Л. Рубінштейна), методистів (О. М. Біляєва, Л. М. Паламар, М. І. Пентилюк, К. М. Плиско). Ці автори розкривають сутність самостійної роботи, її види і форми, дидактичні й лінгводидактичні принципи, визначають роль, функції у загальній системі підготовки спеціалістів.

У сучасній вищій педагогічній школі дослідження цієї проблеми здійснюється у таких напрямках: педагогічні основи організації самостійної роботи студентів (Е. В. Гапон, Н. І. Гелашвілі, В. О. Кобзарьов, О. В. Рогова, Л. В. Клименко, Г. Є. Гнитецька); контроль за самостійною роботою студентів (Н. П. Краєвська, Р. К. Машанова, В. М. Єфімов, Л. М. Русакова, З. Н. Ямалдінова, Н. В. Черкезова); керівництво аудиторною і позааудиторною самостійною діяльністю студентів (Н. П. Грекова, Л. І. Заякіна, Л. В. Клименко, Т. В. Степура, Д. Д. Тетеріна); формування навичок самостійної навчальної діяльності (Н. О. Ликова, А. Г. Рамошкене, О. В. Рогова, Д. М. Ситдикова); організація самостійної роботи студентів педагогічних закладів різного рівня акредитації (І. П. Бабакова, С. О. Борисюк, Г. Л. Гаврилова, Н. І. Дідусь, С. І. Марченко, О. С. Маслов, М. І. Сичова, О. І. Яхно, Т. М. Лобода); організація самостійної діяльності учнів середніх шкіл і студентів на заняттях з української мови (Н. М. Гончаренко, О. М. Горошкіна, С. О. Караман, Г. Р. Передрій, К. М. Плиско, Л. В. Скуратівський, О. Д. Соколова); організація самостійної роботи студентів-філологів (М. Пентилюк, І. Гайдаєнко, Т. Окуневич, І. Баріхашвілі, Л. Біденко та ін.) [2, с. 3].

У контексті основних положень Болонського процесу за останні роки з'явилися праці, у яких висвітлено методологічні проблеми організації самостійної та індивідуальної роботи студентів в умовах кре-

дитно-модульної системи організації навчального процесу (І. Бабін, Я. Болубаш, В. Грубінко, М. Степко, В. Шинкарук, О. Кривильова та інші).

Водночас нині в лінгводидактиці вищої школи майже відсутні науково обґрунтовані рекомендації для викладачів-словесників із проблем змісту і технології організації самостійної роботи студентів-філологів на заняттях з мовознавчих дисциплін в умовах кредитно-трансферної системи навчання, що унеможливує ефективність її здійснення в навчальному процесі.

Унаслідок аналізу стану проблеми на практиці виявлено певні труднощі, з якими зіштовхуються студенти й викладачі під час планування, здійснення, контролю самостійної роботи. Вони обумовлені головним чином суб'єктивними причинами: недостатньою сформованістю у студентів навичок самостійної пізнавальної діяльності, низьким рівнем оволодіння викладачами методикою організації самостійної навчальної діяльності студентів у специфічних умовах конкретної мовознавчої дисципліни та відсутністю тісних міжкафедральних зв'язків у питаннях планування та координації самостійної роботи студентів-філологів.

Таким чином, недостатня теоретична та методична розробленість питання організації самостійної роботи студентів-філологів у процесі мовної освіти, а також перспективність розвитку проблеми обумовили актуальність цієї теми дослідження.

Мета статті – науково обґрунтувати методичні рекомендації для викладачів-словесників із проблем змісту і технології організації самостійної роботи студентів-філологів на заняттях із мови в умовах кредитно-трансферної системи навчання (на матеріалі дисципліни “Лінгвістичний аналіз тексту”, що читається на 5 курсі філологічних факультетів).

Нині в Україні відбувається масштабне впровадження системи академічних кредитів, аналогічних Європейській кредитно-трансферній системі. Саме її розглядають як засіб підвищення мобільності студентів щодо переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмами післядипломної освіти. ECTS стає багатопільовим інструментом визнання й мобільності, засобом реформування навчальних програм. Важливим моментом запровадження акумулювальної кредитної системи є можливість враховувати всі досягнення студента, а не тільки навчальне навантаження, наприклад, участь у наукових дослідженнях, конференціях, предметних олімпіадах тощо [1].

Запровадження кредитної системи обумовлює кредитно-модульну організацію навчального процесу. “Кредитно-модульна система організації навчального процесу – це модель організації навчального процесу, яка базується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (кредитів)” [4, с. 337]. Вона зменшує навантаження студентів за рахунок відсутності сесії, але потребує більшої орієнтації на самостійну діяльність студентів. В окремих країнах як умову нарахування кредитів ставлять вимогу: навчальне навантаження має містити в собі 50 і більше відсотків самостійної роботи студента.

“Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів – це різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі” [там само, с. 148].

Час, відведений для самостійної роботи студента, повинен становити не менше 25 відсотків кредиту. Щоб самостійна робота давала хороші результати, її необхідно планувати в поєднанні з іншими формами навчання, ретельно відбирати зміст, обсяг матеріалу, методи і форми роботи, узгоджуючи їх на рівні кафедр і усього факультету. Відсутність внутрікафедральної та міжкафедральної координації у плануванні самостійної і зокрема індивідуальної роботи призводить до переобтяження студентів однотипною і нецікавою діяльністю, нівелювання наукових та пізнавальних інтересів окремих індивідів, що в свою чергу суттєво знижує ефективність цієї діяльності загалом.

Зміст самостійної роботи з кожної навчальної дисципліни визначається робочою навчальною програмою та методичними рекомендаціями викладача. Самостійна робота студентів забезпечується всіма навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, навчально-лабораторним обладнанням, інтерактивними навчально-методичними комплексами дисциплін, електронно-обчислювальною технікою тощо. Студентам також рекомендується для самостійного опрацювання відповідна наукова література та періодичні видання.

Методичне забезпечення самостійної роботи студентів: списки рекомендованих джерел, питання для самоконтролю, тести, пакети контрольних завдань, електронні версії лекцій тощо. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної навчальної дисципліни може виконуватися у бібліотеці, навчальних кабінетах і лабораторіях, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах. Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, здійснює діагностику якості самостійної роботи студента (як правило, на індивідуальних заняттях), аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного студента [3, с. 6].

Наведемо приклад методичного забезпечення самостійної роботи з дисципліни “Лінгвістичний аналіз тексту” (далі – “ЛАТ”):

1. Рекомендації щодо вивчення дисципліни “ЛАТ” із зазначенням критеріїв оцінювання знань, умінь і навичок.

2. Методичні рекомендації щодо вивчення конкретних тем, відведених на самостійне опрацювання з посиланням на додатковий матеріал, підготовлений викладачем, який може міститися у друкованому або електронному варіанті (лекції, опорні конспекти, схеми, таблиці тощо).

3. Методичні рекомендації щодо формування практичних умінь і навичок лінгвістичного аналізу текстів різних стилів і жанрів (із зразками виконання такого аналізу).

4. Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань (далі – ІНДЗ).

5. Пакет контрольних завдань, запитань, тестів для самоперевірки.

6. Перелік літератури (основної та додаткової).

Зупинимося на стислій характеристиці зазначених розділів методичного забезпечення.

Рекомендації щодо вивчення “ЛАТ” складаються із переліку тем, відведених на самостійне опрацювання, вимог до виконання кожного виду самостійної роботи та системи їх оцінювання.

Методичні рекомендації щодо вивчення конкретних тем та формування практичних умінь і навичок лінгвоаналізу допомагають студентам здійснити різнопланову науково-навчальну діяльність (опрацювати рекомендовані джерела інформації, написати конспекти наукових статей і реферати, укласти словник термінів з лінгвоаналізу, здійснити комплексний лінгвістичний аналіз художнього і нехудожнього текстів, скласти таблиці тощо) і оформити її результати у вигляді портфоліо дисципліни – папки індивідуальних досягнень студента, що включає сукупність різноманітних творчих, дослідницьких робіт, є описом і документальним підтвердженням форм і напрямків його навчальної та творчої активності.

У комплексі методичного забезпечення самостійної роботи з дисципліни “ЛАТ” передбачено виконання студентами ІНДЗ. Викладач пропонує лише орієнтовні напрямки для дослідження і список допоміжної літератури, студенти самостійно формулюють тему, зміст і структуру роботи, узгоджуючи їх із викладачем.

Комплекс містить також список основної та додаткової літератури й пакет контрольних завдань, запитань і тестів для самоперевірки. Наведемо приклад тесту:

1. Яке із визначень тексту є найбільш повним і вичерпним?

а) “Текст – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об’єднаних у ближчій перспективі смисловим і формально-граматичним зв’язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематикою і сюжетною заданістю”;

б) “Текст – це повідомлення у письмовій формі, що характеризується смисловою і структурною завершеністю і певним ставленням автора до повідомлення”;

в) “Текст – це одноразова і закрита структура, що створює власні значення, і відкритий світ, що виявляє себе через ставлення до інших текстів у широкому розумінні цього слова, тобто до всіх знакових цінностей”.

2. Програму курсу “Лінгвістичний аналіз тексту” вперше в Україні уклали:

а) І. Кочан;

б) І. Ковалик, Л. Мацько та М. Плющ;

в) І. Ковалик, І. Ощипко.

3. Уперше лінгвістичний аналіз тексту як окрему наукову дисципліну в українському мовознавстві почали розглядати у:

а) 70–80-х роках ХХ ст.;

б) 60–70-х роках ХХ ст.;

в) 50–60-х роках ХХ ст.

4. Контекст – це:

а) оточення певної мовної одиниці умовами або особливостями вживання певного елемента в мовленні й узагалі словесно закінчений відтинок писемного мовлення, що дає змогу з’ясувати значення слів або фраз, які входять до нього;

б) словесне оточення, конституція мовлення, жанр висловлювання;

в) змістово закінчений відтинок усного та писемного мовлення, достатній для визначення смислу слова, виразу чи речення, що входять до його складу, для встановлення граматичних словоформ, характеристики синтаксичних структур і для з’ясування стилістичного або лінгвістичного функціонування слів (словоформ) виразу чи вислову.

5. Визначте, які мовні засоби в поданих уривках виконують яскраву виражальну функцію, поясніть, у чому вона полягає:

1) *Сунуться, сунуться хмари. Думи сумні (М. Вороний);*

2) *Місяць ясененький промінь тихесенький Кинув на нас* (Леся Українка);

3) Найогидніші очі – порожні.

Найгрізніше мовчить гроза.

Найнікчемніші дурні вельможні.

Найпідліша брехлива сльоза.

Найпрекрасніша мати щаслива.

Найсолодші кохані вуста.

Найчистіша душа незрадлива.

Найскладніша людина проста... (В. Симоненко)

4) *Возвеличу малих отих рабів німих* (Т. Шевченко);

5) *Де зараз ви, кати мого народу? Де велич ваша, сила ваша де?* (В. Симоненко).

За умов кредитно-трансферної системи навчання самостійна робота студента входить у модуль, постійно контролюється викладачем, її результати враховуються під час виставлення підсумкової оцінки.

За ґрунтовно виконану самостійну роботу (ІНДЗ і портфоліо) студент може отримати до 25 балів.

За науково-дослідну роботу з проблем лінгвоаналізу студент може також отримати і додаткові бали:

за виступ на студентській науковій конференції у своєму ВНЗ – 15 балів,

за виступ на студентській науковій конференції в інших ВНЗ – 25 балів,

за публікацію у збірнику наукових праць – 20 балів,

за участь у всеукраїнському або регіональних конкурсах студентських наукових робіт – 40 балів.

Такий підхід, на наш погляд, стимулює студентів до наукового пошуку, формує їхню активну життєву позицію.

Педагогічно доцільно організована самостійна робота студентів спонукає їх отримувати навчальну інформацію з різноманітних джерел (від підручника – до Internet), формує в них навички самостійного планування і організації власного навчального процесу, що забезпечує перехід до неперервної освіти (самоосвіти) після завершення навчання у виші, дає змогу максимально використати кращі якості особистості завдяки самостійному виборі часу, способів роботи та джерел інформації.

Перспективу подальших досліджень із цієї проблематики ми вбачаємо у розробці інтерактивного навчально-методичного комплексу з “ЛАТ” на базі модульного об’єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle.

Література:

1. Болонський процес : документи / [уклад.: З. І. Тимошенко, А. М. Грехов, Ю. А. Гапон, Ю. І. Палеха]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 169 с.

2. Лобода Т. М. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови : автореф. дис. на здобуття наук ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання української мови” / Т. М. Лобода. – К., 2001. – 18 с.

3. Кривильова О. Організація самостійної діяльності студентів як крок до входження у Болонський процес / О. Кривильова // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Вип. XXXIX / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов’янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 79–83.

4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посібник] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.